

PROŻNO (724) *av*

[*OpecŻywSandR* nlb 6, *KochTr* 3, *WisznTr* 9 (znacz. **6. Fraza**) może *N sg n* od próżny]

prožno (370), **prožno** (289), **pražno** *a. prazno* (1), *prožno a. prožno* (64); *prožno ForCnR*, *BielŻyw*, *MiechGlab*, *MurzHist* (5), *LubPs* (14), *RejWiz* (16), *OrzList*, *UstPraw* (2), *KochZuz*, *RejZwierz* (3), *GrzegRóżn* (3), *KwiatKsiąż*, *Mącz* (30), *Prot*, *ProtStoj*, *RejAp* (8), *GórnDworz* (5), *RejPos* (24), *RejPosWiecz*², *RejPosWiecz*³, *GrzegŚm*, *HistLan* (5), *RejZwierc* (12), *BielSpr* (2), *RejPosWstaw* (2), *Strum* (2), *PaprPan* (6), *StryjKron* (16), *CzechEpPORz*, *NiemObr* (8), *KochEpit*, *KochSz* (2), *KochWz*, *WisznTr* (8), *GórnRozm* (3), *KochProp*, *KołakCath*, *KmitaSpit* (2), *CiekPotr*, *PaxLiz* (2), *SkarKazSej* (2), *KlonWor* (8), *PudłDydo* (3), *SzarcRyt*; *prožno BierEz* (19), *OpecŻyw*, *OpecŻywPrzedm*, *OpecŻywSandR*, *March*³ (3), *RejPs* (3), *RejRozpr* (4), *KromRozm II* (2), *KromRozm III*, *GliczKsiąż* (3), *GroicPorz*, *KrowObr* (21), *KochSat*, *OrzQuin*, *SienLek* (2), *BiałKat* (3), *WujJud* (7), *WujJudConf* (2), *MycPrz* (4), *WierKróc*, *KochOdpr* (3), *Calag* (2), *MWilKHist* (2), *KochJez*, *KlonŻal* (8), *KochMuza*, *KochPhaen*, *BielSjem* (5), *KochPam* (3), *KochPieś* (9), *KochSob* (4), *KochTarn*, *PudłFr* (11), *KochWr*, *ZawJeft*, *GostGosp* (3), *GórnTroas*, *KochAp*, *KochFrag* (8), *OrzJan* (3), *WyprPl* (2), *LatHar* (4), *KołakSzczęśl*, *RybGęśli*, *JanNKar*, *SarnStat* (8), *PowodPr* (2), *VotSzl* (2), *CzahTr* (4), *GosłCast* (10), *KlonFlis*; *pražno a. prazno ActReg*; *prožno : prožno GlabGad* (1:2), *MurzNT* (3:1), *BielKom* (8:1), *Leop* (2:3), *BibRadz* (10:1), *BielKron* (21:4), *BielSat* (3:1), *BudBib* (11:1), *BudNT* (3:1), *CzechRozm* (4:10), *ModrzBaz* (7:11), *SkarJedn* (7:5), *KochPs* (1:22), *SkarŻyw* (14:7), *KochTr* (2:7), *CzechEp* (20:2), *KochFr* (17:1), *BielSen* (4:1), *GrabowSet* (1:7), *WujNT* (3:14), *SkarKaz* (17:2).

-ó- (134), -o- (25); -ó- *Strum* (2), *KochJez*, *KochEpit*, *KochFr* (18), *KochMuza*, *KochPhaen*, *KochPam* (3), *KochPieś* (9), *KochSob* (4), *KochTarn*, *PudłFr* (11), *KochWr*, *ZawJeft*, *GórnTroas*, *KochAp*, *OrzJan* (3), *WyprPl* (2), *JanNKar*, *SarnStat* (8); -o- *OpecŻyw*, *OpecŻywPrzedm*, *OpecŻywSandR*, *OrzQuin*, *KochWz*, *KochProp*; -ó- : -o- *MurzNT* (3:1), *Mącz* (22:8), *BiałKat* (1:1), *KochPs* (20:3), *KochTr* (2:7), *KochFrag* (7:1), *GosłCast* (9:1); końcowe *o jasne*; *pra-* z tekstu nie oznaczającego *ą*.

Sł stp: próžno, Cn: próžno, Linde także XVII – XVIII w.

1. Pusto, bez niczego wewnątrz (2) :

Zwroty: »prožno co czynić« = opróżniać z zawartości (1): *Vacuo*, *Próżnię/ Próżno co czynię. Mącz* 472c.

»nie stać prožno« = być pełnym, napelnianym (1): *W Browarze toki/ kędy fłody moczą/ áby nie ftały prožno GostGosp* 134.

2. Nie mając a. nie dając nie; nic nie otrzymawszy; zwykle odpowiednik dzisiejszego „z pustymi rękami” (11) : *Nie rzecz nic żądny [ksiądz] prožno RejRozpr A4v; Otho mi dał łżeść korcy ięczmieniá/ y rzekł mi: Niechcę byś miała prožno iść [Nolo vacuum te reverti] do fwiekry twoiey. Leop Ruth* 3/17; *y będą przeciwko niemu [Babilonowi] łzturmować/ á potym będzie dobythe? Strzálá iego [oblegającego wojska] thák iáko mężá mocnego zábijáká/ prožno [vacua] fie niewróci. Leop Ier* 50/9; *StryjKron* 717 marg.

Przysłowie: Tákżeć ludzyom nędzny fwiát rozlicžney nádzyeie Dodawa/ wŕzytkim dziwno/ á káždemu rozno/ Iednemu z wielkim zyłkiem/ á drugiemu prožno. *RejWiz* 34v; Iedny zacie chowáią/ V drugye pufzczą prožno. *RejWiz* 100.

Zwroty: »(o)puszczać prožno« = *avertere PolAnt* (3): *RejWiz* 100; gdy vŕrzyłz człowieká ktory wŕpomina fwięte imię iego [*Pana*]/ ktory woła o wŕpomózenie miánuiąc fwięte Boŕstwo iego/ nie opufzczay go prožno z domu fwoiego *RejPos* 113; *BudBib Eccli* 29/12.

»prožno ostawić, zostać« [*szyk zmienny*] (1:1): A gdifz ten poŕlaniecz nasz do was przyacziela naschego przydzie tedj wi przyacziel nasz baczili na fzlwb y na przirzeczenie náłche ktore mami miedzi łobą. y tego pyssania naschego abifczie prožno nieoŕstawyly. *LibLeg* 11/65v; *RejWiz* 85.

Wyrażenie przyimkowe: »na prožno« (1): iż Cesarz Turecki poŕłał donich zeby się wrocili vnas szkod żeby nieczynili. Wiecz wiesz to Pan Bog gotowli ten pohaniec bedzie vsłuchac y tey expedytie naprasno [*możliwa też lekcja: naprasno (rus.) 'nagle'*] zaniechac. *ActReg* 124.

3. Bezczynnie (28) :

a. *O ludziach: próżnując, nie pracując; też: nie idąc na wojnę, nie walcząc* (24) : *GliczKsiąż* K3; *Articuli temporum non sunt negligendi*, Nie mamy czálów á chwil próžno zániedbáwáć. *Mącz* 17a; *SkarŻyw* 89; Bochmy tego wielokróć doŕwiádczyli/ [...] że niezliczona liczbá młodzi fzlácheckiey do boiu godney/ tu domá prožno zoŕstawáł/ y więcey ich tu [...] przy pijánym zwádách zábijano/ á niżeli [...] w fzturmiech/ y we wŕzytkich potrzebách woiennych. *VotSzl* C3, E4v.

Zwroty: peryfr. »prožno chleb jeść« = *być darmozjadem* (1): OSm rzeczy łą ná ŕwieć/ ktore przekažáią Nam w Rzeczy poŕpolitey/ y łzkody działáią: Sędzia w práwie fałŕzywy/ [...] Y ony wŕzetecznicę/ y ten co nie orze. Wyżeńmyłz tę łzáránczą/ bo prožno chleb iedzą/ Nic nie robią/ ni rádzą/ á w pokoju ŕiedzą. *BielSjem* 25.

»prožno leżeć, siedzieć, stać, stojący« [*szyk zmienny*] (4:4:2:1): Goŕć [*najadłszy się*] zeby prožno nie ŕiedział/ A iż k temu wiele wiedział: Rozpráwiał ludzkie przygody *BierEz* P4; A gdy pothym wyŕzedł [*gospodarz*] iákoby ku trzeciey godzinie/ vyrzał y drugye ná rynku prožno łtojące/ y rzekł do nich: Idźcye y wy do winnicze moiey *RejPos* 58v, 60; Niechcą nędze przyćierpieć/ brzuchá fwego łchudzić/ Prožno leżąc ná mieyfcu/ wołá fwoy czas zmudzić. *BielSat* G3 [*idem BielSen*]; *HistLan ktv*; *StryjKron* 567; *BielSen* 16; czemu wálzá Kró:M. tego tyranná tu domá v ŕiebie ták próžno ŕiedząc/ czekáć małz? *OrzJan* 105, 48; *CzahTr* [D]v; *KlonWor* 45.

»prožno wiek (a. dni, a. lata) swoj(e) trawić, trawiący« (3:1): *OpecŻyw* [34]v; *BielKom* G3; Ażá nielepíey łławy fwey popráwić/ Niż próžno ŕiedząc w ćieniu wiek fwoy tráwić? *KochFrag* 17 [*idem*] 39.

a. *O wojsku: chwilowo nie walcząc* (3) : [*na wojnę węgierską uchwalono*] ruŕzenie łłáhty według moŕžoŕci y dochodu káždego/ á iż to w ten czás ielczce według woley łłáhty było/ dla tego roŕkazánia Krolewłkiego máło dbáli/ á Krol w Opátowcu długi czas prožno czekał. *StryjKron* 652.

Zwroty: »strawić prožno« (1): dłuęo tedy rádząc/ iefli Budzyń czyli Peŕzt máią pierwey obledz/ Węęrzy rádžili Budzyń/ Niemcy Peŕzt. A thák łtrawiłfzy cáłe láto prožno/ Ioáchim roŕkazał áby ŕie wožili ná inną łtronę Dunáią do Peŕztu *BielKron* 314.

»prožno leżeć« = *popasać z wojskiem* (1): Tegoż Roku Władisław Iágielo przeciw Turkom pięć tyfięcy iezdnych Polakow/ y Litwy z Ruślakámi ná pomoc Cefárzowi Sigmuntowi pośłał do Wołoch/ ále zás iáko przyšli tak wyili/ gdy Cefarz w Czechách zábawiony prožno leżał. *StryjKron* 557.

b. O rzeczach: nie będąc używanym (4) :

Przysłowie: Ludziki żywot iest iako żelazo, iesthli fie im czo działa ogłodze fie, iestli prožno leży rdza ie kazi. *BielŻyw* 126.

Zwrot: »prožno leżeć, stać« [szyk zmienny] (2:2): Abowiem lepiéy/ że ty [czytelniku] [czytania] iei [pierwszej części Nowego Testamentu] pożytek mász/ niżby v mnie miała drugiej czekając prožno leżęć. *MurzNT* A4; *RejPos* 174v; A ieflibyś chciał żećby ón Młyn nigdy nie wákował/ iáko to połpolicie bywa kiedy Staw ípuńczą/ álbo Stáwu popráuwią/ thedy też y Młyn musi ftać próžno. *Strum* I3. Cf *Przysłowie*.

4. Niedobrze, marnie; futile, male Cn (4) : Perperam, Praepostere, prave, perverse, corrupte, vitiose – Prožno, zlie, daremnie, fałzvie. *Calep* 787b.

a. Groźnie, niebezpiecznie (3) :

prožno z czym (żywotne) (1): Gdy sobie kón nogę złamie: iefli káskáwy/ iż da z sobą czynić/ łatwie fye wyleczy: ále iefli płochy/ iuż mu íkorę zéymi/ boć snim prožno *SienLek* 174.

prožno o kim, o czym (2): iżeś wtakiéi toni/ że iefliby chciał te⁸⁰ ípornie bronić/ coś tak długo ćwierdził/ tedy się wydálz na mięsné iadki/ prožno będzie otobie/ prožno nawieki o twyi dobryi sławie *MurzHist* M4v.

5. Niezgodnie z prawdą, fałszywie (4) : A ktoby kmiećią pozwał prožno/ tedy ten co kmiećią trapi prožno/ ma być karan winą trzemá grzywnomá. *UstPraw* H3.

Zwrot: »prožno przysięgać, przysięgający« (1:1): [złodzieje przysięgają, że nie ukradli mięsa] Rzekł im [kucharz] prožno przysięgacie/ Wy obá to mięło maćie *BierEz* I4v; *ActReg* 155.

6. Wyraża ocenę sensowności i celowości: niepotrzebnie; daremnie, bezskutecznie; bezpodstawnie; frustra Miech, *PolAnt*, *Mącz*, *Modrz*, *Calag*, *Calep*, *Vulg*, *Cn*; *inaniter* *Mącz*, *PolAnt*, *Vulg*, *Calag*, *Calep*, *Cn*; *incassum*, *nequicquam* *Mącz*, *Calag*, *Calep*, *Cn*; *vane* *Vulg*, *Calep*, *Cn*; *in vanum* *Calag*, *Vulg*, *JanStat*; *gratis* *Vulg*, *PolAnt*; *sine causa* *Vulg*, *Calep*; *vacanter* *Calep*, *Cn*; *abs re* *Mącz*; *inutiliter* *Modrz*; *superflue* *Calep*; *de nihilo, ex vano, ludo* Cn (672) : Ná płytką mię wylała [liszka kaszę, a żuraw] [...] Z dobrą wolą ieść pokuśzał/ Prožno w miśie nos omaczał *BierEz* N3, E3v, K2, R2v; *PatKaz III* 151; iż Bog y nathura nic nie czynią prožno, to iest, mułi wždy nieiaka być przyczyna, przecż wśzelka rzecz thak iesth wczyniona *GlabGad* L7v, L7v [2 r.]; Prožno iuż ten przed wytem płátze/ ktory fie drzewiey niechdał vznáć. *March*³ V3v; *WróbŻołt* 34/19, 88/35; *RejPs* 204v; *LibLeg* 11/140; *SeklKat* Q2v, P; (*nagł*) Czart przyśedfzy mowy. (–) A iefczes ten pan niegotow Proznom íam latał zoblokow. *RejKup* H, n3, Sv; *MurzHist* P3v; To około vftáv kościelnych krotko powiedaiąc/ trzymać i czynic mamy iefli że próžno pana chfalić abo go okrutnie gniewać niehcemy *MurzNT* 76, *Matth* 15/9, *Mar* 7/7; *KromRozm II* c4v; Gdzye pan nye będzie ítrzegł myáltá/ prožno czuye ten/ kto go ítrzeże. *KromRozm III* G2v; *BielKom* C8v, D5, G3; *GliczKsiąż* I5v; Bo drudzy prožno w íkiążętoch [!] w íyniech ludzkich vfiáią/ Ktorzy żadnego zbáwienia nigdy w sobie nie máią. *LubPs* ff2, cc5v, eev; *KrowObr* B4v, 75v, 76v [5 r.], 82, 112v (14); *RejWiz* 47; *Leop Ps* 38/12; *RejZwierz*

A6, 10, 31; Choć prożno bądźiesz náuczal/ Lud ten/ á wżákoż idź á czyní dofyć posłufzeńftwu. *BibRadz* I 356b *marg*; weźmi żywice páнно corko Egiptfka: ále prožno łobie zbierałz lekárftwá/ bowiem nie bądźiesz vleczoná. *BibRadz* *Ier* 46/11, *Lev* 26/16, *Ps* 88/48, 4.*Esdr* 9/22, II 90d *marg*; [*Bolesław*] chciał wziąć Kolberk miáłtho/ ále mu Rycerftwo rádziło áby łie prožno nie zábawiał około miáft/ iedno żeby plony wyganiał *BielKron* 350v; iż Prułki Miłtrż prožno łie dopiera Prus albo Pomorłkiey źiemie/ gdyż on tám nigdy dzyedźicem nie był s przodkow łwych *BielKron* 407v, 36, 94, 158, 197, 254, 301, 456v; *GrzegRóżn* Gv, G2, K; iełliżeby tych bitw á łzyrmowań domowych czwiczenie niepożyteczne było/ ktorego wpokoju nábywamy/ tedyby prožno á krnábrnie *Publius Rutilius* Bormiłtrż Rżimski żołnierzom czwiczenie około broń wynálazł *KwiatKsiąż* O; Rixari de lana caprina, O kozią łierść łie łwárzić/ to yełt próžno/ ni ócz/ co nie łtoyi zá pieniádz. *Mącz* 357a, 1b [2 r.], 33d, 38d, 96a, 245d, 450d, 483c; Kędy łię vdałz nieboże? do Dworu? Tám cię nie pułzczą [...]. Do Pánow prožno *ProtStoj* Ev; *RejAp* 8v; *RejPos* 167v [3 r.]; *RejPosWiecz*³ 98; *GrzegŚm* 2; Prožno łie trzelz mydłem s fołá/ Iełli cie niecnoty bołá. *RejZwierc* 237v, 237v, 258; A więc bez przyczyny rzeczono: Co rozwiáżećie ná źiemie/ bądźie rozwiázano w niebie? więc prožno dano klucze kościołowi Bożemu? *WujJud* 82v, 116v, 225 [2 r.]; *WujJudConf* 43, 107; *RejPosWstaw* 21v; A przecźże zgrzełzyłz krwiá niewinná zabijáiąc Dawidá prožno? *BudBib* 1.Reg 19/5, *Iob* 21/34, 22/6, *Ps* 68/4[5], 118/161, *Ier* 2/30, *Thren* 3/52; *BudNT* Mar 7/7; Ale co łie prožno dłuęo báwić: chcełz że mi odpowiediáć ná pytanie moię? *CzechRozm* 21v, 101v, 225 *marg*, **4; *Paprpán* M4v; Bo proznoby Krolowie co łtánowali/ proznoby Sędziowie łádzili/ iełliby onych niebyło ktorziby tákie roikázania wykonywali. *ModrzBaz* 31; Co iełli że na nas przyidźie/ że [...] mułimy woynę podnieść/ ponieważełmy inłzych lekarftw prožno dołwiadcźáli: tedy [...] *ModrzBaz* 104v, 53v, 65 [3 r.], 87; prožno tego prágniełz/ częęoć nigdy nie dozwołá *SkarJedn* 185; Bo prožno gołpodarzá cžd/ kto małżonkę ięęo łży. *SkarJedn* 249; bełtye niewołftwo ie⁸⁰ [*Adama*]/ y poddáni/ łłucháć go niechćieli. Iákoby mowili: prožno łię nam posłufzeńftwá vpominałz/ gdyś ie łam Panu łwemu złamał. *SkarJedn* 363, A8v, 34, 190, 201; *KochOdpr* D, Dv; *Calag* 500a; Kto w łwym łercu zakał nołi/ Táki páná próžno prołi *KochPs* 96; Próžno z domu przedednięm wychodźilz/ Próžno mrokiem ołtátnim przychodźilz: Nie zárobilz áni pożywienia/ Niebędzieli z niebá włpomożenia. *KochPs* 191, 71, 108 [2 r.], 124, 135, 150 (12); *SkarŻyw* 118, 151, 187, [236], 320 [2 r.], 355, 403; *KochTr* 3, 17 [2 r.], 22; Rułkie vphy pierchnęły pierwłze z łtráchem rožno/ A Włewold by do łpráwy przyłzli wołáł prožno. *StryjKron* 230, 255, 432, 572; *CzechEp* 8, 49, 106, 117, 183 (11); *KochJez* A4v; *NiemObr* 7, 122; *KochEpit* A3; A ták cię niechay próžno doktorem nie zówę [.] Wypraw z tego wátpienia moię prołtá głowę. *KochFr* 50, 3, 7 [2 r.], 55, 83, 101, 107; *KlonŻal* Dv, D3v [7 r.]; Máło niżęý pochyły Orion łye zložył. [...] á kto go przepátrzy/ Prožno znáku ná niebie łwiętnieýłzęęo patrzy. *KochPhaen* 13; *WisznTr* 9 [2 r.], 10, 14; *BielSen* 8; *BielSjem* 9, 40; *KochPam* 81; *KochPieś* 19, 21; PRóžno cię pátrzam w tym kole: Twoiá/ miły/ rołkołz pole [= *polowanie*] *KochSob* 63, 66, 67; Day mi [*doktorze*] ráczęý pigułki: bo ich próžno łczędzilz/ Słowy/ káłzlu/ y fębry/ zemnie nie wypędzilz. *PudłFr* 46, 33; Po nim Iáęęło Litwę iednoczy z Polaki/ A potym o pokoju rokuie z Krzyżaki. Próžno podobno *KochProp* 9; *ActReg* 102, 164; *Calep* 518a, 1098b; *GrabowSet* D4v, I2v; *KochFrag* 17, 18; *LatHar* 198 [2 r.], 706 *marg*; *KołakSzczęśł* Bv; *RybGęśli* D2; *WujNT* Mar 7/7, *Luc* 13/7, 323 [2 r.], 331, 365 (11); *JanNKar* D3;

KmitaSpit A3; iż ábo fie prawdá poprzysięga/ ábo fałż: Ieśli prawdá: což imię Boże prozno do tego przywodzić? *PowodPr* 48; Prožno ci miłtrzowie nowi z tego mieyćcá dobrym vczynkom vwłoczą: iż temu [*faryzeuszowi*] nic nie pomogły. Nie pomogły: bo ich źle vżył *SkarKaz* 350a, 4a, 41b, 274a *marg*, 382b [2 r.], 420b (13); *GosłCast* 35; *SkarKazSej* 663a; Prožno chwołtem wáchluie/ prožno głowá kiwa/ Prožno depce nogámi łzkápá czárnogrzywa: Nie ruży fię on owad [z *grzbietu*]/ nie odleci łnadnie; Aż pełen y opiły ná ziemię vpádnie. *KlonWor* 76, 10, 24, 80; Ktory [*list*] piśzę/ nie przeto/ bych cie łwemi łzámí/ Zmiekczyć miálá (bo prožno) także y prośbámi. *PudłDydo* A4v, Bv; *SzarzRyt* C3v.

Określa pleonastycznie czasownik lub zwrot zawierający semantyczny element 'niepotrzebnie, bezsensownie' (12): prožno Snadż z orzemy piafek Choć nas wiele w pługu chodzi Przedfię fie nic nieurodzi *RejRozpr* G; Abowiem nierozumnym ięzykiem do Ludu mowić/ nic innego nie iefth/ iedno prozno łłowá ná wiátr pułzczác *GroicPorz* i2v; *RejWiz* 152v; Nie łtráłż s przodku nie pukay/ nie pfuy prožno prochu Cicho łobie poczynay *BielSat* N3v; Bo oni co niepotrzebnie mowiac čás trawiá/ więcey máią być poczytáni zá *Sophifty* prozno się okázuiące [= *popisujących się*] [*sophistae et ostentatores*] niżli zá wymowce *ModrzBaz* 28v; Hálickiego Zamku potym dobywał [*wojewoda wołoski*]/ gdzie kilka łzturmow prožno łtráciwfy do Lwowá prosto ciągnął *StryjKron* 717; y dla mnie [*ksiądz Powodowski*] go [*wcielenia, odwołując się do konsyliów*] dowodzić chce [...]. Ale prožno rzefzotem łwym wodę czyrpa: v mnie nic Konciliámi y oycámi łtárymi nie łpráwi. *CzechEp* 234, 220; *CzechEpPORz* *3; *NiemObr* 142 [2 r.]; Nápominánia iuż fię łwego wftydzę. Gdy prozno ná wiátr idźie moiá mowá/ Y płonne łłowá *KlonFlis* D4.

W przeciwstawieniu: »prozno ... nieprozno« (2): *WróbŻołt* 88/48; To prožno Pan rzekł: Pás owce moie/ Pás bárány moie? Nie prožno. *SkarJedn* 77.

Przysłowie: Bo nie dármo Mędrczy nápiłáli: *Frustra sunt arma foris nifi sint confilia domi*. To iefth/ Prožno fię ná polu wádzifz/ iefli domá nie vrádzifz. *RejZwierc* 145.

Połączenia: »a prozno« [*jako równoważnik zdania*] (2): *PowodPr* 46; nawet chcefzli im [*obcym językom*] co podobnégo vczynić, tworząc łłowá nowé, łubtelné, rzecz wyrażáiącé y włáfné, albo fię náprácuiefz á prózno, albo choć czego dóydziefz, przedsię owo lepźé. *GosłCast* 5.

»ale (a. lecz) prozno« [*jako równoważnik zdania*] (9): všíluie v Oycá przeiednáć gniew Dawidowi/ lecz prožno *Leop* 1.*Reg* 20 *arg*; *BielKron* 201v, 205v; *SkarŻyw* 121; więcey niż czterdzieści tyfięcy Pogan od źimna zdechło/ y wiele ich potym náydowano/ ktorzy bijác konie/ w brzuchy ich rołprote grzeiác fię ciepłą krwią ále prožno włázili. *StryjKron* 677, 782; *WujNT* 374; Iáł siec/ ále prožno/ ciął go ták potężnie Zoch czekaniem/ że [...] *KmitaSpit* B4v; *PudłDydo* A4v.

»prozno i [= *nawet*]« [*szyk 2:1*] (1): trzy pary tylko łtárzy náydowáli/ Którzy fyę dołkonále z łobá miłowáli: Czwartéy w Polfcze y prózno Mikołáiu łzukáłż *PudłFr* 64; czemu ták drogo? ósm złotych weźmiecie. (–) Nie dam ich od dźieięciá/ prózno y myślićie. *WyprPl* B2v, B2v.

Fraza: »wsztyko (jest) prozno« [*szyk zmienny*] (3): Wíłfytkotz prozno/ Służ bogu totz pewno. *OpecŻywSandR* nlb 6; *KochTr* 3; Iác wiem prozno być wšzytko cožkolwiek fię dzieie/ Z káżdey fię niezbożna łmierć rzeczy tu náłmieie. *WisznTr* 9.

Zwroty: »nie brać imienia Pana Boga, nie wzywać Pana próżno« [*nawiązanie do 2. przykazania*] [*szyk zmienny*] (2:1): *BielKron* 32; *BiałKat* 193v; Wierz ząwždy w Bogą iednego. Nie bierz prozno imienia iego. *LatHar* 113. *Cf* też *Wyrażenie przyimkowe*.

»próżno czynić« = *robić coś bezsensownego; aquam in mortario tundere, inaniter facere, laterem lavare, litus arare, operam ludere a. perdere* *Mącz* (8): *Littus* arare, Próžno co czinić/ Wodę mierzić/ Wodę z morza przelewać niektorzi mówią. *Mącz* 16c, 13b, 167b, 185a, d, 264d; *CzechEp* 297 [2 r.].

»próżno się kusić, starać się, usiłować« = *frustra operom sumere a. tentare* *Mącz*; *festinare inaniter Vulg*; *frustra conari Modrz* (9:7:1): Snop łuchych rozg kazał przynieść A każdemu z nich podawał/ Aby on łnop całkiem [= *w całości*] złamał. Ale gdy się prozno kuśili/ Nie temu nie vczynili *BierEz* 14; gdy temi łprawąmi zli do chodzą łłczelłiwych cząłow náłwiećie tedy ia też łobie podobno pomyłłę iż łie prozno łtąram/ ábych był łercą czýłtego *RejPs* 106v, 194; *LubPs* Pv, S5 *marg*; *RejWiz* 71v; *Mącz* 432b, 448d; *BudBib* 4.*Esdr* 4/33[34]; *ModrzBaz* 8; *KochPs* 9; *SkarŻyw* 56, 393; Przeto cię łłuchác niechcę/ prozno vśiłuielł. *GrabowSet* Bv, V3; CO raz Bóg przezyłrzał/ to iuż byđż muśi/ A o to człowiek/ próžno łie kuśi *KochFrag* 52; *KołakCath* C4.

»próżno mówić, mówiący, pleść« = *mówić bez sensu, paplać, plotkować; blaterare sermone, in pertusum dolium dicta ingerere* *Mącz*; *nugari, nugas agere, vana loqui; garrulus, inania loquens, inaniloquus, loquax* *Calep* (5:1:1): y ty boday zdrów/ A ielłił pilno zemną mow: Ale małzli prozno mówić/ Lepieyći dąleko precz iść. *BierEz* B2v; [*Maryja*] nygdy łyą nye łzmyala prozno nyemouyla nygdy *PatKaz* III 122; *RejJóz* I3; *Mącz* 25d; *RejPos* 125; *Inaniloquus* – Prozno mówiący aledaco, pliotka. *Calep* 516b, 707a; [*ErazmJęzyk* D6].

»próżno pracować, robić« = *sumere operom frustra* *Calag, Cn; frustra fatigari PolAnt; laborare a. tentare frustra, laborare in vanum* *Calag* (7:2): A gdy z gárncą [*pełnego juchy mucha*] wyleć chćiáłá/ Prozno długo prácowála: A iuż bliłka łmierći byłá *BierEz* Lv, O2; *OpecŻywPrzedm* C4; *WujJud* 182v; *BudNT Gal* 4/11; *Calag* 500b; MOże kto ręką łławy dołtác w boiu/ Może wymową/ y rządem w pokoiu: Lecz ielłi żoná mężá nieozdobi/ Mąż próžno robi. *KochPieś* 42; *GrabowSet* I3; Páweł Ewángelią łwą poddał pod rozłádek pierwłzych Apołłołow/ áby łnac prozno nie prácowál. *WujNT Gal* 2 *arg*; [[*Piotr z towarzysząmi*] bez Pána [...] nie niemogł vśiłną pracą łwą włkurác/ próžno robił/ próžno łięći miotał/ dármo łię czúćiem nocnym prácowál *GrzegŻarnPos* 1597 330v (*Linde*)].

»próżno się pracować, trudić się« = *frustra laborare, saxum volvere* *Mącz*; *inaniter laborare PolAnt* [*szyk zmienny*] (6:2): *BierEz* Fv; Gdy mu: tędy [!] ciełząc go: miłłosierdzie pańłkie przekłádali/ [...] on płacłliwié wołál: Prožnośię pracuićie [!] moj mili przyiáćiele/ czegołł się iá dobrého mám náđźiewác? *MurzHist* E4, T; *Mysorum ultimus navigat aliud, W niwecz prácuje/ Próžno łie trudićy. Mącz* 240b, 370a, 378d; *BudBib* Ier 51/58; *CiekPotr* 70.

»próżno się spodziewać, sobie tuszyć« (1:1): y poczekam ábyś łię námyłłił [...]. (–) Prožno łię tego łpodziewálł *SkarŻyw* 41; *CzechEp* 23.

»czas(y) (a. dni, a. dzień) próžno trawić (a. strawić), (s)tracić (a. utracąć); czasowi próžno da(wa)ć upływać; czas się próžno trawi; [trawić się próžno]« = *otium agere a. tenere, tempus consumere* *Mącz*; *temporis iacturam facere, tempus inutiliter perdere* *Modrz*; *dies in vanum exponere* *JanStat* [*szyk zmienny*] (13:4;3;1): A iż Ich M panowie winowali pośly, żeby się imi czas próžno trawił, zdałł

się im potrzebną omówkę tego uczynić *Diar* 64; áby kázdy mądry nie vtracał próżno czáfu y dobr fwoich/ thą nikczemną náuką Alchimią/ by fie potym nie sítał krolem Midáfem. *BielKron* 26v; iz fie mu [*Tytusowi*] tráfiło iednego dnia nic nie dáć żadnemu łudze/ nárzekał mowiąc: łtrawiłem dzyeń próżno zem żadne^{go} nie pocielzył. *BielKron* 147v; *Mącz* 258d, 366a; *GórnDworz* S3, Aa3; Ale rzeczy iálnych dowodzić z pílmá nic infzego nie ielt/ iedno czás próżno trawić. *BiałKat* 96; Nie mówże y ten próżno ná łwoim wárłtacie/ Píłząc tę Hiltorią czáfy łwoie trawił *HistLan* F5; *ModrzBaz* 90, 138v; *SkarJedn* 233; *StryjKron* A3v [2 r.]; *OrzJan* 129; *SarnStat* 956; *WujNT* 719; *SkarKaz* 580b; Więć mialemli czáłowi prożno dáć wpływać/ Wołałem te wierłzyki ták po łłowku zrywać. *CzahTr* C4v, A3v, [D]v; [y]feby v.m. rołkazaly tym tho dluznykom aby tey rzeczy nyepredluzaly yfeby łya ten to połel nyetravyl prołno yeldacz tam *ZapWpolActCon* 1531 122/3].

bibl. »prożno uwierzyć« [*o wierze płytkiej, powierzchownej*] = *frustra credere* *Vulg*, *PolAnt* (5): *Leop* 1.*Cor* 15/2; *BibRadz* 1.*Cor* 15/2; *WujJud* 28v; *BudNT* 1.*Cor* 15/2; Oznáymuię wam/ brácia/ Ewángelią ktoram [ł] wam opowiedział/ ktoráście też przyięli/ y w ktorey łtoicie/ przez ktorą też zbáwienia dołtěpuicie: iefli pámiętaćie iákim obyczáiem przepowiedáłem wam/ chybałbyście prożno vwierzyli. *WujNT* 1.*Cor* 15/2.

»prożno pieniądze (wy)dać« (2): *BierEz* B2v; Dwoiá tedy łzkodá [...] Litwę biedną w ten czás podkáłá/ pirwłza od Kniázia Iwáná Moskiewłkiego/ druga iz pieniądze prożno wydáli ná Zołnierze *StryjKron* 682.

Szeregi: »prożno, (i) daremnie (*a. darmo, a. nadaremno*)« [*szyk* 6:1] (7): *KrowObr* 166; *Mącz* 13b, 167b; iz Bog óćiec náłz prawđziwy ielt/ y nic prożno y dáremnie nie mowi y nie czyni *CzechEp* 297, 297; *Calep* 437b, 516b; [*SkarKaz* 444b (*Linde*)].

»bez przyczyny albo prożno« (1): Tákowiz mędrkowie do onych łłow pána Iefułowych. Ktoby fie gniewáł ná brátá łwego [*Matth* 5/22]/ przydáli/ w Greckie księgi/ bez przyczyny albo prożno *BudNT* przedm b7.

»prożno i nie k rzeczy« (1): niech iedno y nawięłtzy prołtak weyłrzy w text/ á rzeczy fie o ktorą idzie przypáłrzy: pozna iz *extra oleas X(iqdz) K(anonik)* łwoim wćieleniem wylata y prożno ie y nie k rzeczy tu wtráca. *CzechEp* 169.

»wniwecz, (a) prożno« [*szyk* 3:1] (4): *Mortuo verba facere*, Náđ vmárłym łpiewáć/ w niwecz á próżno co poczynáć. *Mącz* 484c, 167b, 240b, 469a.

Wyrażenie przyimkowe: »na prożno« (4): Abyłście byli bez przygány/ y łzczyrzy/ dzieć Boże nie nagánione/ wpołszrodku rodu niepráwego á przewrotnego. Między ktoremi łwiećicie [...] ku pochwale mnie wdzień Chriłtułow/ że nie ná prożno [*in vanum*] bieżałem/ áni ná prożno prácowáłem. *BudNT Philipp* 2/16.

~ *Zwrot:bibl.* »na prożno imię Pana brać; nie wziáć miana Boga ná prożno« = (*non*) *assumere nomen Domini (Del) in vanum* *PolAnt* (1;1); *BibRadz* *Deut* 5/11; Nie wezmiełz miána Iehowy Boga łwego ná prożno *BudBib* *Ex* 20/7. *Cf* też »nie brać imienia Pana Boga prożno«. ~

W przen (5) : Co łye próżno wpinaćie góry zazdrołciwé Przećiwko páńłkiéy górze? *KochPs* 98; Smierći/ prożno mi grołilz: nic mi nie łtráłzłiwé Twoje łtrzały popęđliwé. *KochPs* 178; (*nagł*) Ná mołł Wárłzewłki. (–) NIEubłágána Wifłlo/ próżno włłtrząłálz rogi/ Próżno brzegom gwałł czynilz/

y hámuiefz drogi. Nálazł fortél król Auguít KochFr 88; PudłFr 26; Głupia y łłaba zazdrość/ prožno nań náciera KlonWor 13.

α. W funkcji przeczenia (87) : Nequicquam, Non, nullo modo – Nie. Prožno. Calep [696]a.

W funkcji równoważnika zdania; z dopełnieniem w G (1): Małz [synu i córko] odemnie od oycá dobre wychowanie/ Bez kłopotu trudności dobrá znábywanie: Wfzytko to wam dawam w moc iedno łzczęcía prožno BielKron C4.

αα. W konstrukcji z „mieć”; non est PolAnt, Modrz; quis possit Modrz (83) :

ααα. Nie powinien, nie musi; czasem w funkcji zaprzeczonego imp (75) : March¹ A4; wftąpili ku zachodu flonca, łzukać łobie nowego miełzkania, bacząc dobrze iż w fthronach na połdnie y ku włchodowi ludzie włzędy przebywali, przeto łie tam prožno mieli opułzczać. MiechGlab 43; RejKup ł7v; Diar 31; LubPs Rv, S5; KrowObr 102v, 132v marg, Tt3v; A prožno łie tákowy ma mądrym názywać/ Kto w tym burzliwym morzu bez wiołá chce pływać. RejWiz 8v, 97; OrzList h3v; iż prožno teraz Krol wyieždźać ma/ gdy Cefárzá widzyeć nie może BielKron 413, 58; Prot C2v; RejAp [14], 80v, 82, 91, 122; GórnDworz Kk6v; prožno gniewać á fráłowác małz Páná łwego/ á iákoby gánić łpráwy łwięte á połtępki iego. Ale oto rádfzey płácź ná niegotowość łwoię. RejPos Ooo4v, 29v, 139v; RejPosWiecz² 95v; PRožno tedy mam łzukać/ v łwoich pomocy/ Gdy ie teź ze włzech łtron/ obiegli łi Smocy. BielSat G2v; RejZwierc 242v; [nauki bycia dobrym rycerzem] zániedbał zá łłufznego czáfu/ prožnobym miał ná łzczęcía łlbo ná mdłe przyrodzenie nárzekać BielSpr b3; BudBib Eccli 14/17; MycPrz I C, II B2v; Iełli o cudá idzie/ tedy ty prožno Moyżefzowi przyczytác máią CzechRozm 103v; Boby łie ten prožno zwác miał łługá y vcźniem ie⁸⁰: iełłizeby łie nie ták rzádzil iáko Miłtrz y Pan iego iemu y rołkazał CzechRozm 225, 55v, 79v, 212v, 214; PaprPan D4, N2v; SkarJedn 353, 386; KochPs 16, 61; A będąc lat 12. [...] dawálá znác: iłz prožno po niey łwieckich poćiech czekác oćiec miął [!]/ poniewálz dułzá iey bárzo łię w Pánu Bogu łwym kochálá SkarŻyw 13, 437; prožno łię tedy [Lubart] miał łlubowác ochrzcíc/ poniewáz iuź był Chreściáninem StryjKron 437; Y prožnobym łię záiłte chlubić miał z Chriłtyánłtwá: y niełłufzniebym łię odzywał do łwiętey náuki Apołłolłkiey: gdybym [...] CzechEp 8, 51; NiemObr 103; KochFr 4, 6; gdy ná łlepe łkály [łodzie] powpadaía: Prožno ich żeglarze z brzegu pátrzyć máią. WisznTr 35; BielSen 10, 16; BielSjem 3; Próžno [człowiek] ma mieć ná pieczy Smiertelne wieczné rzeczy KochPieś 10; ROzumie móy/ próžno łye małz fráłowác/ Co zginęło/ trudno tego wetowác KochPieś 25; Próžno łye ma przeciwić człowiek Pánłkiey woli/ Lepiėy łkrómnie wyćiérpić KochTarn 75; PudłFr 35; GrabowSet O; KochFrag 15, 46; SkarKaz 42a, 279a; PaxLiz C3.

Ze zdaniem podmiotowym (1): Bo tákież ná on czás iáko y my dziś łnadź żydowie czynili/ iż [...] łzukałi rozlicžnych pomocy/ cžymby zálwięzác tę srogá ránę. Ano było prožno/ iáko y nam dziś/ abyłmy mieli iákıey iłżey nádzyeie łzukać/ iedno [...] RejPos 154.

W przeciwstawieniu: »prožno ma ... mogłby« (1): Kto włi vtraca/ ordináryá prožno má połtánowić: włzákoź gdyby wiedział koniec łmierci mogłby GostGosp 154.

Przysłowie: Cžyni łie komu nie godzi być/ Prožno łie má o to kuśić BierEz Pv.

Fraza: »prožno się spodziwać (a. pokładać nadzieję), obiecować sobie, tuszyć sobie ma (mieliby)« [zapewnienie, że coś się nie zdarzy] — non est quod aliquis speret, quis possit sperare

Modrz [szyk zmienny] (4:1:2): *RejPos* 317; *CzechRozm* 261; do tego niech przyśtąpi żywota y obyczaiow nálznych polepzenie: bez ktorego trudno y powiedzieć/ iáko się prożno kto ma zwycięstwa ípodziewać. *ModrzBaz* 127v, 114v; Próžno zły ma tułzyć łobie/ Aby miał zmieszkać przy tobie *KochPs* 7; *PudłFr* 40; *SkarKazSej* 661a.

βββ. *Nie może* (8) : Iuż tey śwytety chwale Pánłkyey ten rozum człowyczy/ Prożnoby miał kyedy íprostać ínadź w namnyeyłłey rzeczy *LubPs* ff4; s ktorego pílmá świętego/ To łłowo na przod wyłłlo Czyściec? Prožno mi małz vkázac Proroki bo onim nigdy nie prorokowali? *KrowObr* 75, 75 [2 r.]; *BielKron* 299v; íz íey [żony *Synata*] prośbami vzyć nie mógł/ o poniewoleniu téz prożno miał myślić/ póki by był *Sinátus* żyw/ rádę niepobożną wział przed łye/ że dał potáiemnie *Sinátá* zabić. *KochWz* 138.

Ze zdaniem podmiotowym (2): [wmawiali *Hiobowi*] íz się ná tym bárzo myłłł mniamájac żeby mu Bog był miłostíwym/ á przetoż prożno żeby dáley miał vfác Pánu. *BibRadz* 1273v; [*Józef*] Vpominał żáłołnie/ by tego przełtálá Wyćięgác/ czego dołtác próžno áby miałá. *GosłCast* 60.

ββ. *W konstrukcji z „chcieć”*: nie powinien (2) : *DiarDop* 102; Bo tákiéy [*urody*] żadna ínfza niéma/ ani miałá/ Próznoby łye y łuno ná nas gniewác chćíálá. *PudłFr* 69.

a. *W funkcji orzecznika; frustra* *Modrz*, *JanStat*; *vanum* *PolAnt*; *neque* *Modrz* (200) :

αα. *Nie trzeba, nie warto (było)* (186) : [*Ezop, którego zawleczono do świątyni i tam bito*] Rzekł/ by Bogiem nie gárdzili/ Iego święte mieyłcá chćíli. Ale y to prožno było/ Nic mu się nie polepżyło *BierEz* H; *RejKup* y7v, bb2v; *LubPs* N5v, aa2; Bo áczbyś z nim chciał mowić téz co łtátecznego/ Prožno/ bo się myłł wierći záwždy do onego/ Czemu się iuż przyuczył *RejWiz* 89v, 182v; ktore [*prawo*] złoczyńce/ nie prze grzech przełzły karze/ (bo tho iuż prožno/ ponieważ czo się słtháło/ odłthác się niemoże) ále [...] *GórnDworz* Ff2; *RejPos* 181v, 325v; *RejZwierc* 90v, 180; *MycPrz* II B2; Ale niźli to łerce mé poięło/ Siłá trofkánia/ síłá myłłi wzięło. A włzytko próžno: bo długo myłłiwłzy/ Co dáley/ tymem íełzcie był wátpliwłzy *KochPs* 108; *SkarŻyw* 126; *KochTr* 3; *KochMuza* 26; *KochPam* 81; Prácuy we dnie/ prácuy w nocy/ Próžno bez Pánłkiéy pó mocy *KochSob* 57; *PaprUp* Kv; mowíłem prawi o saluum conductum Maximilianowi, ale powiedział prožno nie vsłuchaiać mię. *ActReg* 73, 167; *GrabowSet* Q3; rzekł: Nu Miłostíwy Kśięże/ íaciem dla tego był do W.M. przyłtał/ ábych był miał pomoc z W.M. ále íz widzę że próžno *KochAp* 7; Chcełz ich zbydź [*kochanków żony*]/ oni niechcá/ iuż próžno nieboże. *GosłCast* 46, 48, 67, 71.

W połączeniu z podmiotem w inf [w tym: komu] (7) (132): Wąż [...] Ku kmiećiowi táko mowíł: Prožnoć się o zgodę głobić/ Miedzy námá nie może być. *BierEz* L3, L, Pv; *ForCnR* B; *March*³ V7; *RejRozpr* E; Iuż ci prožno mędrowác íedno czo przypadło Włzytci ćirpieć mułiemy *RejJóz* N3v, A8v, F2v, P2v; *RejKup* Fv, n4, Aav, bb7v, ee5v; Bo prožno statuta stawíc, kiedy egzekucyjej mieć nie będą *DiarDop* 109; *BielKom* A, D4v [2 r.], G2; *LubPs* X2; prožno dobre gánić/ A co téz źle/ to téz więc trudno bywa chwalić. *RejWiz* 67, 79v, 141; *BibRadz* I 313d *marg*; vćiekác mu było prožno mułiał się bronić choćia nie rowno. *BielKron* 406v, 211, 321; V Boga łczęłcie wręku/ prožno dufac zbroi *KochSat* C2; Aleć prozuo [!] nam íney drogi nád tę łzukác/ którá nam podał dobry Miłtrz *ARIfstoteles* *OrzQuin* H4; *Prot* Bv, B3v; To thu iuż trudno prawdzye Pánłkiey gębę zátkać/ bo thá íełł wielkim głółem ná łwiát wywołána/ [...] prožno iuż od niey ogniem álbo mieczem odgrázac *RejAp*

147v; *GórnDworz* N8; *RejPos* 30 *marg*, 121, 167v, 238v; [*myślq*] Iákby oycá y mátkę mogli s fwiátá zgłádzić/ Iedno iż o tym prožno przeciw práwu rádzić. *HistLan* B2v, E2, E2v; *RejZwierc* 39, 71, 103v, 145; *BielSpr* 31v; *BudBib Mal* 3/14; *MycPrz* I B3v; Ale że v nas nie máłz takich robotników/ co by téy robocie wyrozumieli/ tedy o tym próžno co piłáć. *Strum* F4; *WierKróc* B2v; *CzechRozm* 228, *2v; *PaprpPan* C3, D; *ModrzBaz* 143v; *SkarJedn* 37; Zá czáfu/ pánowie/ Vmykác rogow trzebá: bo won czás iuż prozno Miotác fię/ kiedy iárzmo ná lzyię założą. *KochOdpr* Cv; *KochPs* 57; *SkarŻyw* 140, 290; gdy raz dufzá ciálá Odbieży/ prozno czekác/ by fyę wrócić miálá. *KochTr* 24, 3; *MWilKHist* Dv; zá czym Niemcy różno/ Pierzchnęli widząc iż iufz opierác fię prožno. *StryjKron* 642; *CzechEp* *3v, 127 [2 r.]; Abowiem prožno to táiemnicą zwác/ co káždemu/ y nayproftłzemu wiadomo iest. *NiemObr* 85, 51, 120; PRóżno mnie do dziewiáci lat fwé fráfzki chowác/ [...] Bo tu moią pilnością iuż nic nieprzybédzie *KochFr* 73, 39 [2 r.], 68; *KochSz* A3, C3v; *WisznTr* 22; *BielSjem* 7; *KochPieś* 9, 26, 44; *PudlFr* 33, 44; Sigmund brat ijch trzecij/ prozno wam tego wiele zalecáć/ wżak to wiecie zeto nie Krol ale Ocziec bel prawie temu Panřtwu *PaprpUp* C4, K3v; *ActReg* 6, 61, 105, 171; *GostGosp* 76; *GórnTroas* 61; *GrabowSet* N; A ono było lepiéy fercá pytác: Któré gdy niechce/ flów fię próžno chwytać. *KochFrag* 24; *WujNT* 108 *marg*; *SarnStat* 54, 163 [2 r.], 190, 898, 918; V heretykow też prožno znaiości o Bogu prawdziwym řzukác. *SkarKaz* 275b, 156a, 638b; *GostCast* 36, 62. Cf *W powtórzeniu intensyfikującym*; *Przysłowia*; »prozno i«; *Frazy*.

Ze zdaniem podmiotowym (1): Iż prožno moy miły Pánie ábych ia tobie ofiárował woły y bárány/ y rozliczne dáry/ iuż tego nie przyjmieřz. *RejAp* 8v.

W powtórzeniu intensyfikującym (1): Prožnoć nędzniku prožno inędy biegác/ álbo infzey rády nábywác/ nielza iedno muřřz s tymi nędznemi grzeřzniki á s tymi iáwnogrzeřzniki ciřnać fię zá thym Pánem řwoim *RejPos* 167v.

Przysłowia [*cum inf*]: *BielKron* 246; Ale prozno głuchemu co dobrego rádzić/ Gdy nie chce vchá řwego/ do mych vřt przyřádzić. *BielSat* G3 [*idem*] *BielSen* 17.

Otoćiem řię prozno řtárác/ Czego komu Bog niechćiał dáć. *BierEz* O3; Prozno fię kuřić/ czym nie dano być. *BierEz* Pv.

Prozno iest plá řtárego ná powrozie więzác *March*³ V7v.

Połączenia: »ale (a. lecz) prožno« (6): Poydě za mye gđzye okryyá ták wyelkye cyemności/ Ale prožno bo iuż y noc nádemną w iáńności. *LubPs* ee; *BielKron* 146; *RejPos* 197, 262v; Rádzibyřmy lecz prožno/ iuż nas w głowę tłuką. *PaprpPan* [Hh5]v; Po tegodniu Nagot ználazł list wieczności: ále próžno, bo nie wczás. *SarnStat* 1286.

»prozno (...) i [= *nawet*]« [*zawsze: cum inf*] [*szyk* 5:3] (8): *CzechRozm* 119v; *ModrzBaz* 138; *MWilKHist* I3; *KochPam* 86; *KochPieś* 16; *PudlFr* 5; iż ieřli około młodych ludźi wychowánia porządek táki nie bęđdzie/ iżby w nich były dobre obyczáie/ tędy prožno y práwá řtánowić *GórnRozm* F3; *PaprpUp* G3v.

Frazy: »prozno inaczej (a. inak) mowić, szacowác« = *taka jest prawda* (1:1): Boć prozno inaczej mowić Mogác nam wđdy [řwięci] pomocni być *RejRozpr* B3, E.

»prozno mówić, gadać« (7:2): Pánie prožno o tym mowić to iest nie podobna Aby fię ten gdy wrócić miál *Rejřóz* O7, O6v; *RejWiz* 124; Snádź o niey flábo dźierzyřz (prozno o tym gadać) *Prot*

C; O iego pościech/ modlitwách vřtávicznych/ y nie řpániu y práce prožno mowić: poniewafz ty rzeczy y innym řpolne řá *SkarŻyw* 35, 29; Bá y prožno o tym gáďác řzby řię wam miał [*Chrystus*] vkázác. *MWilkHist* I3; *GórnRozm* L3; *ActReg* 157.

»prožno myřlic« (6): *RejPos* 261v; *CzechRozm* 119v; Y próžno myřlic o tym/ Co známi bęďcie potym *KochPieř* 16; A nam co o nię [řmierci] trzymác nęďznikóm potrzeba? To/ że y próžno myřlic: ták řye mocą bróńić *PudłFr* 5; *GórnRozm* D; *ActReg* 15.

»prožno przeć się, taić« = *taka jest prawda* (2): Chámeleon w Egipćie ieřt dźiwna Beřtya/ Ktorey byłem podobny (prožno taić) y ia. *Prot* Bv; PRóžno przeć/ vpiłem řię *KochFr* 121.

»prožno (jest) się spodziewać (a. mieć nadzieję, a. nadziewać się), tuszyć sobie« = *spes mentita est PolAnt*; *neque sperandum est Modrz* [szyk zmienny] (11:4): *Rejřóz* K2v; Czo daliey to wieczey mdleię Prožno wzdrowiu mieć nadzieię. *RejKup* h7, h7, bb2, ee7; *LubPs* Y6v [2 r.]; *RejWiz* 50; *BibRadz Iob* 40/28; prožno řie żyznego roku řpodzyewać/ ieřli zboża chwařty záraftáię *RejPosWstaw* [41³]v; A prožno řię teź tego řpodźiewać/ áby z rzeczy źle záczyćey co dobrego vroć miało. *ModrzBaz* 44v; *KochPs* 81, 111; *KochWr* 40; *ZawJeřt* 28.

Szeregi: »prožno i niczemnie« (1): Gdy go [*Jana XXII*] teź pytano kto od prawdy nadáley bywa/ powiedział iż zdánie ludu řółpolitego: bowiem co oni chwař/ toby řłufźniey gáńić: co myřłá/ prožno y niczemnie *BielKron* 186.

»prožno, (i) pozno« [szyk 1:1] (2): *RejKup* Aav; Drudzy [...] nye wyedząc yáko máyá co czynić/ częřto myřłá/ dla tego iż wřřtykyego w pámić włozyć nye mogá/ s czego byáďáyá y lámentuyá/ że řie kyedy nye vćzyli/ czego wřdam wthen cźás řáďziby nábyli/ ale yuź pozno y prožno. *GliczKsięż* I4.

ββ. *Nie ma na to rady, tak być musi, trudno, niestety* (12) : *RejŁas w.* 412; Stárzy widząc/ że ich prošbá wagi řwey nie miała/ Prožnoć páni/ bęďzyeřzli řie dłużej wymawiała. Vżywieřz tego z lekkořcią *KochZuz* A3; Iáko y Zácháryařz [...] obaczywřzy/ iż řadną krwią nie mogło być vbłagano ono řwięte Bořtwo Pána tego/ woła do niego thymi řłowy: Prožnoć moy miły Pánie/ iedno iż muřřřz zeřłác onę obiecáną krew teřtámentu nowego *RejPos* 89; *RejZwierc* 255v; [*Helena do Priama*.] Ale bodajbych była miała źle skonanie, Kiedym ja z twoim synem na morze wsiadała, A męża i ojczyźnę miłá zostawiała. Lecz to juź prožno *KochMon* 25, 24; Y niemogli iey na to náмовić/ áni mátká/ áni oná řtářřza áby do domu pořřłá. [...] Ná koniec rzeczē řtářřza do mátki: Páni moiá/ widzę iřz to dziećię Chryřtus řářką řwoię nápełnił/ prožnoć/ niech tu zořtánie známi. *SkarŻyw* 224; *KochTr* 4; *KochFr* 128; Prožnoć: iák řkláne řzcześćie tu řie řkim obchodzi/ Ták ábo dobrą w řercu/ ábo źłá myřł rodzi. *WisznTr* 10; *PudłFr* 9; *GosłCast* 62.

γγ. *Nie warto o tym mówić, bo taka jest prawda* (2) : Dźywné řá czyny/ dźiwné řpráwy Twoie: to próžno: tyř bóg práwy *KochPs* 129.

Ze zdaniem podmiotowym (1): Lecź ia niemogąc wytrwáć/ wolałam dobieżeć/ Do Prákykarzá prawdy/ iřtney řie dowieďzieć. [...] (–) BOday zdrow był Praktykarz/ z tey rořkofźney pracy/ Prožno iż iuź ieřt goďzien ořobliwey płacy. *PaxLiz* C3v.

7. *Tak, że się zmarnowało, na stracenie, na marne* (3) : gdy Pan ná on cźás ná řáďzye vřięďzye/ To ich [*aniołów*] vrząd y řpráwá/ tám ná ten cźás bęďzye/ By plewli mářny kákol [...] A puřćili do piekła

y s plewami prožno. *RejWiz* 157; Onán [...] z rofkazania oycowſkiego/ ſzedł do iątrwie áby wſkrzeſił naſienie bráterſkie/ ktory teſ ſiemię ſwoie wylał prožno przeciw przyrodzeniu *BielKron* 19v.

Wyrażenie przyimkowe: »w prožno« (1):

~ *Zwrot:* »w prožno ſię obrocić« (1): *Reddit in cassum omnis impensa*, W próžno á w niwecz ſie obrocił wſziftek náklad. *Mącz* 29c.

Szereg: »w prožno a wniwecz« (1): *Mącz* 29c *cf* *Zwrot.* ~

Synonimy: 1. *pusto*; 2. *niedobrze, marnie, źle*; 5. *błędnie, fałszywie, nieprawdziwie, omylnie*; 6. *daremnie, darmo, marnie, niepotrzebnie, niepożytecznie, nikczemnie, zbytnie*; **a.ββ.** *trudno*.

Cf **PROŻNOMOWNY, PROŻNOZBYTNY**

ZCh, AN